

TOPSTUK

Anno 1421

De wonderbaarlijke redding van een kind tijdens de Sint-Elisabethsvloed¹

Henk Looijesteijn

Het is nacht, maar niemand slaapt. Er is een groot gedrang aan de rand van een watervlakte – waar een paar uur eerder nog geen water maar land was. Een jongen klampt zich vast aan een boom terwijl hij met zijn andere arm grijpt naar een naderbij drijvende wieg, in evenwicht gehouden door een blazende kat. In de schommelende wieg vangt een slapende zuigeling, blakend van Hollands welvaren, het licht – wellicht het licht van goddelijke uitverkiezing in deze nacht waarin zoveel anderen zijn verzwolgen door het woedende water.

De bewogen schildering van Johannes Hendrikus Egenberger (1822-1897) beeldt een Hollandse sage af die onlosmakelijk is verbonden met de Sint-Elisabethsvloed: de redding van een kind

dat in zijn of haar wieg kwam aandrijven uit het stormvloedrampgebied, met dank aan de kat die uit angst voor het water de wieg in evenwicht hield. Het verhaal was al vroeg verbonden aan de verzwelging van de Grote Waard, want een kindje in een dobberende wieg is al afgebeeld op het linkerpaneel van het bekende altaarstuk uit de Dordtse Grote Kerk.

In de loop der tijden groeide de sage uit tot hét verhaal van de Sint-Elisabethsvloed: in Dordrecht waren in de 17de eeuw verschillende regentengeslachten die hun stamboom terugvoerden op de vondeling. Volgens de meest bekende lezing was het kind een meisje, dat in Dordrecht werd opgevoed en de naam Beatrix, 'de Gelukkige' kreeg. Zij

Afb. 1 J.H. Egenberger, Anno 1421. De wonderbaarlijke redding van een kind tijdens de Sint-Elisabethsvloed (Collectie Amsterdam Museum).

trouwde een Dordtenaar en van hun zoon zou een aantal Dordtse regentengeslachten afstammen. Er was echter ook een lezing waarin het ging om een jongetje van adellijke bloede, Pieter van Nederveen, wiens afstammelingen het familieverhaal in 1635 voor een notaris lieten vastleggen.

Hoe het ook zij, de vertelling van het aanspoelende kindje in de wieg is een verhaal dat ook in verslagen van andere verwoestende stormvloedenvloed wordt opgedist, zoals bijvoorbeeld met betrekking tot de Allerheiligenvloed van 1570. Het is een vaker voorkomend motief in Europese volksverhalen, de 'toekomstige held gevonden in een bootje', waarvan het beroemdste voorbeeld dat van de Bijbelse Mozes is.

In elk geval sprak het verhaal in de loop der eeuwen steeds meer tot de verbeelding, en werd het onderwerp van prenten, tekeningen, schilderijen en dichtwerken. De redding van het kindje in de wieg tijdens de Sint-Elisabethsvloed was een van de verhalen uit het Nederlandse verleden die door bestsellerschrijver Jacob van Lennep (1802-1868) werden uitgezocht om in opdracht van kunstverzamelaar en hofjesstichter Jacob de Vos (1803-1878) te worden geschilderd. Daarmee werd

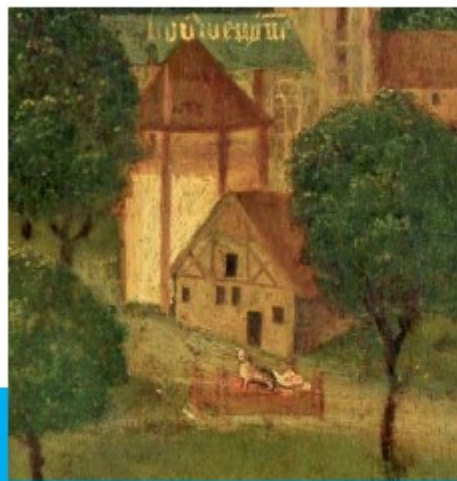
de Hollandse sage onderdeel van de nationale mythe van de strijd tegen het water.

De Vos was een vooraanstaande en welgestelde Amsterdammer die de in de 17de eeuw zo hoogstaande Nederlandse historieschilderkunst een nieuwe prikkel wenste te geven. Tussen 1850 en 1863 gaf hij opdrachten aan een dertigtal jonge kunstenaars om een 'historische galerij' van 253 schilderijen tot stand te brengen. Die waren ondergebracht in een paviljoen in zijn grachten-tuin die hij zijn 'Museum Vaderlandse Geschiedenis' noemde.

De kunstwerken zijn zogenaamde 'schetsen in olie', geen uitgewerkte schilderijen, maar wel een afgeronde uitdrukking van hoe de kunstenaars zich zo'n schilderij voor zich zagen. Vandaar ook het 'onaffe' aanzicht van Egenbergers schilderij. Met name de kat oogt onvoltooid. Olieverfschetsen maken was een onderdeel van de kunstschildersopleiding, maar in de 19de eeuw werd het als bijzondere vorm van schilderkunst op zichzelf ook gewaardeerd door liefhebbers als De Vos. Egenbergers werk viel blijkbaar bij hem in de smaak want hij maakte maar liefst 65 van deze olieverschetsen voor De Vos.

De meningen over de kunstwaarde van deze schilderijen waren niettemin verdeeld. Toen de verzameling De Vos in 1897 aan Amsterdam ten geschenke werd gegeven, noemden kunstkenners de voorstellingen overdreven of zelfs 'draken'. Tegenwoordig geldt de verzameling De Vos echter als een bijzonder cultuurdocument, die in zijn geheel deel uitmaakt van de collectie van het Amsterdam Museum.

Ook in 2021 is het kindje in de wieg een bron van kunstzinnige omgang met het verleden. Bij Alblasserdam zal in de Noord een drijvend 'Wiegje van Beatrijs' worden geplaatst, compleet met kat, gemaakt door beeldhouwer Roel Teeuwen. Bij de presentatie van het ontwerp hoopte de burgemeester van Alblasserdam alvast dat het wiegje in het water net zo beroemd gaat worden als Manneken Pis en de Kleine Zeemeermin. Gezien de nabijheid tot toeristentrekker Kinderdijk zou dat best eens werkelijkheid kunnen worden.

Afb. 2 Het wiegje met kat is al te vinden op het linkerpaneel van het altaarstuk uit 1490. (Rijksmuseum, SK-A-3347-A, detail)